

הזכיה במבצע תנובה - למי?*

באחד מבתי המדרש בבני ברק קול התפילה והתורה נשמעים יומם ולילה. הגבאים בנדיבות ליבם, נותנים לרווחת הלומדים והמתפללים שתייה חמה קפה ותה, וברוך השם השיגו נדיב התורם את כל עלות החלב לבית המדרש.

ביום שישי פרשת בשלח, ביקש הגבאי מאחד האברכים שילך לחנות הסמוכה לבית המדרש, ויביא שתיים עשרה שקיות חלב. האברך שאל כיצד אשלם, אמר לו הגבאי יש לנו שם כרטסת ותרשום את החלב עבור בית המדרש, שאל אותו האברך איזה חלב לקנות, אמר לו הגבאי, זו מכולת קטנה, ויש שם רק חלב תנובה. תקנה שתיים עשרה שקיות של חלב תנובה.

אמר האברך לגבאי, אין לי כח לסחוב שתיים עשרה שקיות אני אביא רק חמש שקיות, ואם יגמר החלב תשלח אברך אחר שיביא שבע שקיות נוספות. הגבאי הסכים.

באותה תקופה יצאה חברת "תנובה" במסע פרסום ועידוד לקניית מוצריה, ובמסגרת זו שליחי החברה מסיירים בשכונות ומסתובבים ליד החנויות, ומי שנמצא בידו בצאתו מהחנות ממוצרי החברה, מקבל מאה שקל כנגד כל מוצר.

אותו אברך התמזל מזלו, ובדיוק כשיצא מהחנות עצרו אותו שליחי החברה, ושאלו אותו מה יש לך בשקיות, אמר להם חלב של תנובה, כמה חלב יש לך, אמר להם חמש, על המקום הוציאו חמש שטרות של מאה שקל, ואמרו לו קח מאה שקל עבור כל שקית.

כשהגיע האברך לבית המדרש וסיפר את הסיפור ללומדים, אמרו לו הלומדים, יש כאן מוסר השכל גדול, הרי אם לא היית מתעצל והיית מביא שתיים עשרה שקיות כפי שהתבקשת, היית מרוויח עוד שבע מאות שקל, אך זה כסף קטן, הלימוד מזה שווה הרבה יותר, אדם יגיע לשמים, ויראה כמה משלמים עבור כל מצווה קטנה, ימרוט שערות ראשו, הלא מצוות אלו התגלגלו אצלי בחוצות, ואם הייתי אוספם הייתי יכול להרוויח שכר עצום לאין ערוך.

כעת נשאלה השאלה, למי שייכים חמש מאות השקלים, לתורם של החלב, לבית המדרש, או לשליח שהביא את החלב?

בגמרא במסכת כתובות (דף צח ע"ב) נאמר השולח שליח לקנות לו דבר מה, והמחיר של אותו חפץ קצוב, ובעל החנות נתן מתנה לשליח, חולקים השליח והמשלח במתנה.

ונחלקו הראשונים למה חולקים השליח והמשלח, דעת רש"י והרמב"ן שהטעם שחולקים, משום דיש להסתפק למי נתן המוכר, למשלח או לשליח, ולכן מספק חולקים בשווה.

דעת הרי"ף והרא"ש ששמן הדין היה הכל לשליח, אלא מכיוון דבאה ההנאה להשליח ע"י מעותיו של המשלח, אמרו חז"ל שיחלקו ביניהם את המתנה.

נפקא מינה בין שני הטעמים, כאשר בעל החנות אמר בפירוש שהוא נותן את המתנה לשליח. לדעת רש"י וסיעתיה, המתנה שייכת לשליח, ולדעת הרי"ף וסיעתיה גם באופן זה יחלקו, שהרי השליח קיבל את המתנה בזכות מעותיו של המשלח.

* התשובה ראתה אור בקובץ "ווי העמודים", כולל "בית דוד", חולון

להלכה פסק השו"ע (ח"מ סימן קפג ס"ו) כדעת הרי"ף, ולכן כתב, אם היה השער קצוב וידוע, והוסיפו לשליח במניין או במשקל או במידה, הרי הוא של שניהם, וחולק השליח המתנה עם בעל המעות. לעומת זאת הרמ"א פסק כדעת רש"י: וכתב, אם אמר המוכר בפירוש שנותן לשליח, הכל של השליח.

למעשה כתב הסמ"ע (ס"ק יח) שהעיקר כדעת רש"י מכיוון שהרמב"ן כתב על זה שטעם זה הוא הנכון, ומכל מקום לפעמים לפי ראות הדיין יש לסמוך על הרי"ף וסיעתיה. וכן דעת הקצוה"ח.

לעומת זאת, הש"ך (ס"ק יב) תמה על הרמ"א שכתב בפשיטות שהכל לשליח, שהרי יש הרבה ראשונים שפסקו שחולקים בכל אופן, וכן מבואר בירושלמי (דמאי פ"ו ה"ח) כסברת הרי"ף שהואיל ובא לשליח הנאה ע"י בעל הבית חולקים. וכן הביא בנתיב"מ (חי' ס"ק יג) בשם הט"ז שהעיקר כדעת הרי"ף.

ומעתה יש לדון מי נקרא בעל הממון, בית המדרש, או תורם החלב. מסתבר שבית המדרש הוא נקרא בעל הממון, שאמנם התורם תורם את מוצרי החלב, אך הוא מכניס את הכסף לקופת בית המדרש, כפי שווי החלב, ואינו משלם ישירות לחנות, ובעל המכולת מכיר רק את גבאי בית המדרש וגם אם התורם ישלם, יצטרך בית המדרש לשלם זאת מקופתו, ולכן נראה שלתורם אין זכות על המתנה, ולכן השאלה היא רק האם הכסף שייך לבית המדרש, או לקונה.

ולכאורה לשתי הדעות צריך לחלוק את סכום הזכייה, לדעת השו"ע שהרי שניהם גרמו לה השליח בביצוע הקניה והמשלח בהיותו בעל המעות, וכן לדעת הרמ"א יחלוקו כיון שיש להסתפק למי החברה מזכה את סכום הקניה¹.

אכן הדעת נוטה שעיקר מטרת החברה היא ליצור דעת קהל לעודד לרכוש את מוצריה, ומסתבר שהפרס מוענק למי שבחר במוצרי החברה, ולכן כיוון שלשליח לא היה אפשרות לקנות חלב אחר, שהרי שלחו לקנות את החלב דווקא בחנות זו, (ששם יש להם כרטיס), ודווקא חלב תנובה כי בחנות הזאת אין חלב מסוג אחר, א"כ השליח משולל בחירה כאן ואינו נחשב כשותף במעשה הקניה, כך שגם לדעת הרי"ף והשו"ע הכל הוא לבעל המעות².

אולם עדיין יש לדון, שהרי בירושלמי (שם) מבואר בטעם שחולקים "תמן על ידי מעותיו של זה והרגליו של זה", ואולי י"ל שגם מזלו של השליח הוא דגרום, כי הרי בידו היה להתעכב עוד דקה, או

1. עיין עוד בדומה לזה מה שכתבנו בחשו"ק חמד עמ"ס כתובות דף צח ע"ב בדבר מלמד שקנה ריהוט לת"ת עירוני וקיבל סטנדר במתנה למי הוא שייך, ושם העלנו סברא שאפילו אם הדעת נוטה שכיוונו לתת למלמד אפ"ה יחלוקו גם לדעת רש"י, ועיין עוד במה שכתבנו בחשו"ק חמד עמ"ס בבא מציעא דף ק ע"ב אודות שוכר שהראה לנציג חברת ניקיון את מוצרי הניקיון של המכשיר וזכה בפרס, שאם באמת החברה התכוונה לתת לבעל המוצרים כיון שהוא זה שבחר לקנות את מוצרי החברה, אזי לכו"ע לא מגיע לשוכר כלום, כי לא טרח מאומה וגרע משליח שביצע את הקניה ברגליו, ומ"מ העלנו שם שכיון שמסתבר שמטרת החברה היא בעיקר לפרסומת ולצילומים, ומאחר והשוכר נמצא לידם, ונוח להם להראות אותו מצטלם עם המוצרים, וכיון שהוא מזומן להם רוצים לתת לו את הפרס, ומן השמים סייעו בידו, עיי"ש.

2. הערת העורך: אכן הדבר פשוט שהחברה רוצה לתת את המתנה למי שהחליט ובחר לקנות את מוצריה. ובמקרה הזה השליח לא יזם ולא החליט דבר והיה שליח של גבאי בית המדרש שהוא יזם את הקניה ואמר לשליח מה לקנות בדיוק ולכן פשוט שהחברה רוצה לתת את המתנה ליזום למחליט ולבוחר. אלא שבמקרה הזה אולי מדובר בכלל בטעות ששליחי החברה חילקו את הכסף למי שקנה חלב ממוצרי החברה ולא מחברה אחרת שהרי בחנות זו לא היה חלב של המתחרים כך שבמקרה זה הקניה של מוצרי תנובה לא נבעה מבחירה ומהחלטה של מאן דהו אלא זו הייתה האפשרות היחידה לקנות חלב.

למהר בדקה, ואז לא היה מוצא את אנשי החברה המסיירים ממקום למקום ללא הודעה מוקדמת, ודוקא ברגע זה, כך שאולי כל הזכייה התגלגלה גם בזכות מזלו של השליח, ולכן עדיין היה מקום לומר שיחלוקו, (גם יש לומר שהשליח זוכה כי לו נתנו את המתנה, והנדון של הראשונים היה למה גם המשלח מקבל חצי). וצ"ע.

לסיכום: לכאורה הכל שייך לבית המדרש, אך אם זה באופן שהשליח מיהר קצת, או שהתעכב קצת, ובזכות זה מצא את אנשי הסיירת, אולי יש מקום לחלק את הפרס שווה בשווה. למעשה התורם וגבאי בית המדרש החליטו שהכסף ישאר ביד השליח, ונראה שיש זכות לגבאי בית המדרש, לתתו, כי על דעת כן מינוהו, ובפרט בכסף שהגיע להם דרך מתנה.

עניני פסח

84 איסור קטניות בפסח

89 חומרות וקולות בפסח

הרב אשר וייס

הרב מנחם בורשטיין